

บรรณานุกรม

- กันยา สุวรรณแสง. (2536). **บุคลิกภาพและการปรับตัว**. กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2542). **ชุมชนนิยม: ฝ่าวิกฤติชุมชนล่มสลาย**. กรุงเทพฯ: เอเชียเพรส.
- เกศินี จุฑาวิจิตร. (2542). **การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น**. นครปฐม: สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- กิ่งแก้ว อินหว่าง. (2541). **ชุมชนเข้มแข็ง**. วารสารพัฒนาชุมชน, 35 (4), 75-82.
- จิรศักดิ์ สุขวัฒนา. (2547). **จากขบวนการสู่สวนส้มแลร์สอร์ทิมภู**. (รายงานการวิจัยชุดที่ 3.2 บทเรียนจากภาคกลาง). กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- จีระ ศรีเสนา. (2541). **การพัฒนาอาชีพเสริมของกลุ่มเกษตรกรทำนาโลกสำราญ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น .
- จตุเทพ ยาสมุทร. (2543). **ทุนทางสังคมในชุมชนชนบทภาคเหนือ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เจริญ ศิริวงศ์. (2543). **การปรับตัวด้านสังคม และวัฒนธรรม ของชุมชนเนื่องจากการอพยพ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เจริญ เขาวนัประยูร. (2548). **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในเขตลุ่มแม่น้ำฝาง จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชอบ ยอดแก้ว . (2546). **การพัฒนาชนบทเน้นหนักการพัฒนาสังคมและแนวความคิดความจำเป็นขั้นพื้นฐาน : โครงการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชาย โพลีตา. (2549). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. (2543). **กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งประชาคม ประชาสังคม. ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. เครือข่ายประชาคมสุขภาพในท้องถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ 4. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.
- นภากรณี หะวานนท์ และคณะ. (2546). **ญาณวิทยาใหม่ในการสร้างความรู้เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- นวลศิริ เปาโรหิตย์. (2539). **จิตวิทยาชีวิตครอบครัว**. กรุงเทพฯ: 108 สุขยอดไอดี.

- นิภา นิธยาน. (2530). การปรับตัวและบุคลิกภาพจิตวิทยาเพื่อการศึกษาและชีวิต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2541). วัฒนธรรมความจน. กรุงเทพฯ: แพรว.
- นิรันดร คำนุ. (2548). พลวัตภูมิปัญญาพื้นบ้านในเรื่องอาหารป่า: กรณีศึกษาบ้านแก่งศิลา ตำบลเขื่อนอุบลรัตน์ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปกรณ์ สุวรรณประภา. (2544). ทูทางสังคม. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาสี่แยกอินโดจีน.
- ปทุมวัน ประจันพล. (2543). ปัจจัยบางประการที่มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวของเกษตรกรที่ปลูกยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2549). แนวคิดการดำรงชีพ. นนทบุรี: สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2541). เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2532). ชุมชนพัฒนาวิกฤติหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- ประเวศ วะสี. (2541). ยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ประเวศ วะสี. (2542). ในชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมของไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, ธนาคารออมสิน.
- ประมวล รุจนเสรี. (2541). นายอำเภอในพื้นที่. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ปราณี रामสูต. (2542). พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาคน. พิมพ์ครั้งที่ 3 ฉบับปรับปรุงใหม่. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- พัทธา สายหนู. (2540). กลไกของสังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชรินทร์ ลาภานันท์ และคณะ. (2544). การปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวชนบทที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐ. อุบลราชธานี: สำนักพิมพ์ดอกบัวสวรรค์.
- เพ็ญสิริ จิระเดชากุล. [ม.ป.ป.]. การศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย. (รายงานการวิจัยฉบับที่ 2). [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.].
- เพ็ญสิริ จิระเดชากุล และ มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ. [ม.ป.ป.]. การศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย. (รายงานการวิจัยฉบับที่ 2). [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.].

- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. (2541). **ประชาตำบล: หมายเหตุจากนักคิด**. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. (2542). **ในชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมของไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมธนาคารออมสิน.
- มณีมัย ทองอยู่. (2545). **ทุนชุมชนยุทธศาสตร์ครอบครัวและกองทุนหมู่บ้าน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- มณีมัย ทองอยู่. (2546). **การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาอีสานกรณีชาวาลุ่มน้ำพอง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- มณีมัย ทองอยู่. (2547). **ยุทธศาสตร์เพื่อการอยู่รอดของครอบครัวและทุนทางสังคมของชาวอีสาน**. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 21 (3), 79-101.
- มณีมัย ทองอยู่. (2549). **ทุนชุมชน: รากแก้วของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม**. กรุงเทพฯ: ศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต.
- มนต์ชัย ผ่องศิริ. (2553). **ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของไทยพลัดถิ่นในสังคมไทย**. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 6. ขอนแก่น, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มาลีณี จุโทปะมา. (2549). **จิตวิทยาแนะแนว**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2539). **ท่าเถียน: บทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวไทยท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม**. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ. รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์. (2538). **สังคมเศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 2000: ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในกระแสโลกาวัตร์**. กรุงเทพฯ: ไร่ถาย.
- ลักขณา สรวิวัฒน์. (2544). **จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นดิง เฮ้าส์.
- วราคม ทีสุกะ. (2544). **สังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- วรวิมล โรมรัตน์พันธ์. (2548). **ทุนทางสังคม**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- วันชัย ธรรมสังการ. (2546). **ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน ได้ศึกษาบ้านโลกสัก: วิธีชีวิตจากชาวาลู่สวนยาง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ศุภสิทธิ์ ศรีสว่าง. (2545). การปรับตัวในการดำรงชีพของชุมชนภายหลังการสร้างเขื่อน:
กรณีศึกษาน้ำภูไค้ง ตำบลเขื่อนอุบลรัตน์ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมยศ ท่งห้วย. (2541). การวิเคราะห์ระบบสังคมเกษตร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- เสน่ห์ จามริก. (2542). สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการ
จัดพิมพ์คบไฟ.
- เสรี พงศ์พิศ. (2547). การสร้างแนวทางการร่วมมือด้านการวิจัยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาค
ชุมชน เพื่อเสริมสร้างยุทธศาสตร์ทางปัญญาในการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. (2540). การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน. ขอนแก่น:
สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำราญ สระอุณ. (2549). กระบวนการปรับปรุงการผลิตเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของเกษตรกรที่
ทำนาเป็นอาชีพหลัก พื้นที่บ้านพรวน ตำบลท่าหิน อำเภอสีหิงพระ จังหวัดสงขลา.
กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- สำนักงานพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต. (2548). ทูทางสังคมฉบับประชาชน. กรุงเทพฯ:
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ.
- สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน. (2545). ทำเนียบทุนทางสังคม. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน.
- สุชา จันทน์เอม. (2533). จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุเทพ วงศ์สุภา. (2548). ทูทางสังคมของชุมชนกับการจัดการกองทุนในหมู่บ้านสามขา หมู่ที่ 6
ตำบลหัวเสืออำเภอแม่ทะจังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เหมวรรณ เหมะนั๊กและคณะ. (2549). การดำรงชีวิตที่ยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในหมู่บ้าน
ชายแดนลุ่มน้ำโขง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- อภิชัย พันธเสน. (2546). พุทธเศรษฐศาสตร์และทุนทางสังคม. เอกสารสรุปการสัมมนาทาง
วิชาการ “ทุนทางสังคม: มรดกเก่าจะนำเราไปรอดจริงหรือ?” ขอนแก่น,
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- อมรา พงศาพิชญ์. (2543). มุมมองเรื่อง “ทุนทางสังคม” “ทุนทางวัฒนธรรม” และ “ทุนมนุษย์”
ในบริบทของวิกฤติเศรษฐกิจและผลกระทบทางสังคม. บทความปรับปรุงจาก
เอกสาร ประกอบการประชุมวิชาการประจำปี สมาคมวิจัยเชิงคุณภาพแห่งประเทศไทย,
กรุงเทพฯ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนก นาคะบุตร. (2545). **ทุนทางสังคมไทย**. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. กรุงเทพฯ: [ม.ป.พ.].
- อนุกุล คลังบุญครอง, สัมฤทธิ์ เพ็องจันทร์, วิรัชฎ์ กงคะจันทร์, ทวีเกียรติ ยิ้มสวัสดิ์. (2527).
ศึกษา รูปแบบการหารายได้เสริมนอกเหนือจากรายได้หลักของเกษตรกร. (รายงานการ
วิจัย). [ม.ป.ท.]: ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อุไรวรรณ พวงสายใจ. (2545). **ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนที่หมู่บ้าน
สันป่ายาง หมู่ที่ 2 ตำบลสันป่ายาง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุษณีย์ ธโนศวรรย์. (2546). **ทุนชุมชน : รากแก้วของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม**.
กรุงเทพฯ: ศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ .
- อำภา จันทราภาศ. (2543). **ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน ที่หมู่บ้านโป่งนก
ตำบลแม่คะ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อันธิกา ปราบชนะพงศ์. (2545). **ทุนทางสังคมในชุมชนชนบทภาคเหนือที่ตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอ
แม่ออน จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2541). **ผลกระทบวิกฤติเศรษฐกิจ สะท้อนวิกฤติทางปัญญาและ
วัฒนธรรมของสังคมไทย**. วารสารวิจัยสังคมศาสตร์, 21 (6), 72-86.
- อนก นาคะบุตร. (2538). **การพัฒนาการเกษตร สิ่งแวดล้อม ประเทศไทยมีทางเลือกหรือไม่ ?
วารสารส่งเสริมและพัฒนการเกษตร**, 8 (1), 20 - 22.
- อนก นาคะบุตร. (2540). **องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิงพหุภาคี**.
กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- อนก นาคะบุตร. (2545). **ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี่.
- โอภาส ปัญญา, อนุชาติ พวงสำลี และวิภาณุ กงจันทร์. (2543). **ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรภาค
ตะวันตก ในพลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร สถานการณ์ในประเทศไทย**.
กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- Ammar Siamwalla. (2000). **"AMC :An idea Whose Time Has Gone."** Geneva: World Health Organization.
- Bain and Hicks. (1999). **pointed out that social capital is taking over explanations of conceptualization of social capital developed.** New York : Mcgraw-Hill Book.
- Brich-Thomsen et al. (2001). **Member of the board of Network for Agricultural Research for Development.** North Bergen, NJ: Basic Health.
- Carney, D. (editor). (1998). **Sustainable rural livelihood. What contribution can we make?.** Department of International Development. Nottingham: Russell Press.
- Carroll. (2001). **"Non-Response in the Los Angeles Family and Neighborhood Survey "**. 3 nd ed. London: Prentice-hall International.
- Chamber. (1989). **Applied Human Ecology Reserch on Agricultural System.** New York: John Wiley & Sons.
- Chambers R.and Conway G. (1992). **Sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21st century.** London: Routledge.
- Cohen. (1969). **Author of Landmark Education Studies, Dies."** Education Week April. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Ellis. (1999). **Yoshihiro Tanaka and Atsuko Yamazaki.** New York: Mcgraw-Hill Book.
- Ellis, Frank. (2000). "Survey Article: Household Strategies and Rural Livelihood Diversification". **Journal of Development Studies**, 35 (1), 1-38.
- Ellis, Freeman. (2005). **'Conceptual Framework and Overview of Themes'**. New York: Mcgraw-Hill Book.
- Fukuyama Francis. (2001). **Trust : thesocial virtues and the Creation of Prosperity."** London: Vintage.
- James Coleman. (1985). **Author of Landmark Education Studies, Dies.** Department of International Development. Nottingham: Russell Press.
- Mulugeta, Emebet. (2008). **"Crossing the Hurdle: Survival Strategies of Poor Women in Addis Ababa"**. Eastern Africa Social Science Research Review. Volume 24, Number 1, January 2008, pp. 41-79 . San Mateo, CA: Appleton&Lange.

- IMM. (2008). **Sustainable Livelihoods Enhancement and Diversification -SLED: A Manual for Practitioners**. IUCN, International Union for the Conservation of Nature.
Homagama: Karunaratne & Sons.
- Long. (1984). **Directed by Ngai Kai Lam. With Pak-cheung Chan, Wai-Man Chan, Shui-Fan Fung**. Visit IMDb for Photos, Showtimes, Cast, Crew, Reviews, Plot Summary, Comments. London: Prentice-hall International.
- Narayan. (1997). **An Analysis of Asian-American Academic Achievement.** London: Routledge.
- Patrick John Large. (2005). **The Causes and Consequences of Livelihood Strategy Change Among Long-Term Refugee Households: The Tibet An Rabdayling Settlement**. Department of International Development. Nottingham: Russell Press.
- Robert D. Putnam. (1993). **Traducción de: Bowling Alone: The Collapse and Revival of America**. Department of International Development. Nottingham: Russell Press.
- Roy, S. C., & Andrew, H. A. (1991). **The Roy's adaptation model**. San Mateo, CA: Appleton&Lange.
- Ruedi and Ruedi, (2004). **The Neurodynamics of Belief Propagation on Binary Markov Random Fields**. New York: Mcgraw-Hill Book.
- Rigg, (1996). **The Concise Oxford Companion to the Theatre**. New York : Mcgraw - Hill Book.
- Tefera, tesfaye Lemm. (2005). **Livelihood Strategies in the Context of Population Pressure: Case Study in the Hararghe Highlands, Eastern Ethiopia**. Department of International Development. Nottingham: Russell Press.
- Stites, Elizabeth; Lautze, Sue; Mazurana, Dyan and Anic, Alma. (2005). **Coping with War, Coping with Peace: Livelihood Adaptation in Bosnia-Herzegovina, 1989-2004**. North Bergen, NJ: Basic Health Nor.
- Wallman, Sandra. (1984). **Eight London households**. London: Tavistock Publications.
- William A. Haviland. (1990). **Theory of Culture Change**. Urbana: University of Illinois Press.
- World Bank. (1999). **The world bank group, A World Free of Poverty. Home**. Geneva: World Health Organization.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guides)

แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guides)

เรื่อง ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์

ส่วนที่ 1 แนวทางการสัมภาษณ์ระดับชุมชน ผู้ให้ข้อมูลระดับชุมชน (Key Informant)

1.1 ประวัติหมู่บ้าน

- 1) ที่มาของชื่อหมู่บ้าน ผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน ช่วงเวลาที่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน ผู้ทำการก่อตั้งคนแรก
- 2) จำนวนครอบครัวและผู้อพยพเข้ามาในระยะแรก ภูมิถิ่นเดิมของผู้อพยพ กลุ่มชาติพันธุ์ และการประกอบอาชีพ
- 3) สาเหตุของการอพยพภูมิถิ่นเดิม สาเหตุที่เลือกพื้นที่แห่งนี้ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน
- 4) สภาพการอพยพมาตั้งหมู่บ้านทั้งในอดีตและปัจจุบัน
- 5) ผู้นำคนแรกของหมู่บ้าน รายชื่อผู้นำหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน - ความเกี่ยวพันระหว่างผู้นำ
- 6) เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 7) เหตุการณ์สำคัญภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.2 สภาพทางกายภาพ

- 1) ที่ตั้งหมู่บ้านและอาณาเขตติดต่อหมู่บ้านอื่น โดยรอบ
- 2) แผนที่หมู่บ้าน
  - จำนวนครัวเรือน
  - ชนิดของถนนที่เข้ามาในหมู่บ้าน และโครงข่ายถนนในหมู่บ้าน
  - จำนวนคุ้ม ชื่อคุ้ม จำนวนครัวเรือนในแต่ละคุ้ม
  - ที่ตั้งสาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ (หอกระจายข่าว ศาลากลางบ้าน หลักรบ้าน บ่อบาดาล หนองน้ำ ร้านค้าในหมู่บ้าน)
- 3) สภาพภูมิประเทศ ลักษณะดิน ความเหมาะสมสำหรับการเกษตร
- 4) ลักษณะการใช้ที่ดินของหมู่บ้าน ที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำการเกษตร พื้นที่ทำการประมง พื้นที่สาธารณะ พื้นที่ป่า และการถือครองที่ดิน
- 5) ลักษณะการตั้งบ้านเรือน
- 6) ลักษณะภูมิอากาศในฤดูกาลต่าง ๆ แหล่งน้ำสำคัญและการใช้ประโยชน์
- 7) สภาพพื้นที่ รูปแบบการใช้ประโยชน์จากที่ดิน

1.3 สภาพทางด้านเศรษฐกิจ

- 1) อาชีพหลัก อาชีพรอง (สัดส่วนของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพแต่ละประเภท) ปฏิทินกิจกรรม
- 2) แหล่งรายได้ ภาวะหนี้สิน แหล่งกู้ยืม และการชำระหนี้ (ภายในและนอกหมู่บ้าน)
- 3) จำนวนที่ดินถือครองของแต่ละครัวเรือน เอกสารสิทธิ์ในที่ดิน
- 4) การจำแนกฐานะทางเศรษฐกิจในหมู่บ้าน และเกณฑ์ที่ใช้ การแบ่งชนชั้นทางสังคม
- 5) ความผันผวนของราคาผลผลิต ระบบตลาด (ปัจจัยการผลิต ตลาดผลผลิต แหล่งจำหน่าย และวิธีการ)
- 6) เทคโนโลยีในการผลิต (อุปกรณ์ เครื่องมือ วิธีการ ความรู้ และแหล่งความรู้)
- 7) การไหลเวียนของทรัพยากรในชุมชน
- 8) กระแสนิยมที่ส่งผลกระทบต่อ การประกอบอาชีพ
- 9) การนำทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชนมาใช้เพื่อรับมือกับกระแสนิยม
- 10) การมีรายได้ สภาพความเป็นอยู่ ความอ่อนแอ ความเข้มแข็งของชุมชน/ ครัวเรือน ความมั่นคงด้านอาหาร ความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

1.4 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

1.4.1 ประชากรและการตั้งถิ่นฐาน

- 1) จำนวนครัวเรือน
- 2) จำนวนประชากร แบ่งเพศชาย เพศหญิง สัดส่วนต่อประชากรชาย-หญิง
- 3) กลุ่มชาติพันธุ์ อัตราการเกิด อัตราการตาย
- 4) สภาพการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน สาเหตุของการอพยพ ลักษณะของการอพยพ (ชั่วคราว /ถาวร) แหล่งที่อพยพ ช่วงเวลา งานที่ทำ กลุ่มคนที่ย้ายถิ่น

1.4.2 การปกครอง

- 1) ผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทผู้นำชุมชน และความสัมพันธ์กับชาวบ้าน
- 2) คณะกรรมการหมู่บ้าน บทบาท หน้าที่รับผิดชอบ (กิจกรรมที่ปฏิบัติ แผนงานการประชุม)
- 3) กลุ่มหรือองค์กรที่สำคัญภายในหมู่บ้าน (ผู้ก่อตั้ง วัตถุประสงค์การก่อตั้ง สมาชิก ลักษณะการรวมกลุ่ม) กิจกรรม ผลงานของกลุ่ม แหล่งงบประมาณสนับสนุน ผลงานด้านการพัฒนา

- 4) บุคคลผู้มีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน
- 5) โครงสร้างอำนาจของหมู่บ้าน (โดยเฉพาะในการจัดการทรัพยากร)
- 6) การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
- 7) นโยบายการบริหาร แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กฎหมาย ระเบียบ

ข้อบังคับ

1.4.3 การศึกษา

- 1) โรงเรียน ประวัติการก่อตั้ง ระดับชั้นที่เปิดสอน จำนวนครู จำนวนนักเรียน บทบาทครูที่มีต่อหมู่บ้าน
- 2) การส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อเมื่อจบการศึกษาภาคบังคับ เหตุผล ความคาดหวังในตัวบุตรหลานเมื่อเรียนจบ
- 3) ระดับการศึกษาของชาวบ้าน จำนวนในแต่ละระดับชั้น
- 4) โอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารความรู้ แหล่งข้อมูลความรู้ และวิธีการ
- 5) ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ท้องถิ่นในวิถีการดำรงชีวิต
- 6) ลักษณะการสร้างยุทธศาสตร์ในการดำรงชีวิตโดยใช้ทุนทางสังคมมาใช้ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำรงชีวิต
- 7) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น (งานจักรสาน งานเย็บ ฯลฯ)

1.4.4 ระบบสาธารณูปโภคชุมชน

- 1) การคมนาคมระหว่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ระยะทาง สภาพถนน รวดโดยสาร อัตราค่าโดยสาร สภาพปัญหาในการคมนาคม
- 2) ปีที่เริ่มมีการใช้ไฟฟ้า จำนวนครอบครัวที่เริ่มใช้ไฟฟ้า การเปลี่ยนแปลงหลังจากการมีไฟฟ้าใช้
- 3) ปีที่เริ่มมีโทรศัพท์สาธารณะหมู่บ้าน ปีที่เริ่มมีโทรศัพท์มือถือในหมู่บ้าน ใครมีก่อน การเปลี่ยนแปลงหลังจากมีโทรศัพท์
- 4) แหล่งน้ำอุปโภคและบริโภคภายในชุมชน และแหล่งน้ำเพื่อเกษตรกรรม
- 5) ปีที่สร้างเขื่อนอุบลรัตน์ การใช้ประโยชน์จากการสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ในด้านต่าง ๆ ผลจากการสร้างเขื่อนที่มีต่อหมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงหลังจากการสร้างเขื่อนอุบลรัตน์
- 6) การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในการอุปโภคและบริโภค

1.4.5 ระบบสาธารณสุข

- 1) แห่งบริการด้านสาธารณสุขหมู่บ้าน (แผนปัจจุบัน – แผนโบราณ) จำนวนแหล่งให้บริการ ที่ตั้ง ระยะทาง วิธีการรักษา การใช้บริการ สาเหตุการใช้บริการนั้น ๆ
- 2) ความแตกต่างระหว่างการรักษาแผนปัจจุบัน และแผนโบราณ
- 3) บุคคลที่เป็นหมอพื้นบ้านในชุมชน วิธีการรักษา จำนวนผู้ใช้บริการ จำนวนครวเรือนที่ใช้บริการ กลุ่มผู้ใช้บริการ เหตุผลที่ใช้บริการ
- 4) โรคภัยไข้เจ็บ อุบัติเหตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

1.4.6 ความสัมพันธ์และการจัดระเบียบทางสังคม

- 1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว เครือญาติ ชุมชน และนอกชุมชน
- 2) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำท้องถิ่นกับชาวบ้าน
- 3) การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกิจกรรมของหมู่บ้าน เช่น งานบุญประเพณี งานพัฒนา
- 4) ความสัมพันธ์กับภายนอก ทั้งภาคเอกชนและหน่วยงานราชการ

1.4.7 ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม

- 1) วัดในชุมชน ลักษณะวัด นิิกาย จำนวนพระภิกษุสามเณร ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน บทบาทพระสงฆ์ต่อชุมชน ความสัมพันธ์ของชุมชนที่มีต่อวัดในบริบททั่วไป
- 2) ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชาวบ้านให้ความสำคัญ ช่วงเวลาในการถือปฏิบัติ
- 3) กิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมด้านวัฒนธรรม จริยธรรมของชุมชน
- 4) ปฏิทินงานบุญประเพณี ความเชื่อของชุมชน
- 5) การอบรมคุณธรรม จริยธรรมแก่ชาวบ้านและเยาวชนในหมู่บ้าน

1.4.8 การติดต่อรับข่าวสารกับภายนอกชุมชน

- 1) การรับรู้ข้อมูลข่าวจากภายนอกชุมชน
- 2) การบริโภคเทคโนโลยีที่ทันสมัยและเครื่องมือสื่อสารในสังคมสมัยใหม่

1.5 การปรับตัวในการดำรงชีพของชุมชนและครัวเรือนเกษตรกร

1.5.1 เทคโนโลยีในการผลิตและการประกอบอาชีพ

- 1) การประกอบอาชีพ (ใน/นอกภาคการเกษตร) แหล่งรายได้ เทคโนโลยี การผลิต
ช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรม
- 2) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต
- 3) ความแตกต่างระหว่างเทคโนโลยีเครื่องมือที่ใช้ในการผลิตดังกล่าวตั้งแต่อดีตมา
จนถึงปัจจุบัน
- 4) การนำทุนทางสังคมมาใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการดำรงชีวิตสำหรับการรองรับการ
เปลี่ยนแปลงและปรับตัวในการประกอบกิจกรรม
- 5) ภัยธรรมชาติ (ภาวะน้ำท่วม ภาวะฝนแล้ง) และฤดูกาล

1.5.2 ระบบสังคมและวัฒนธรรม

- 1) สถาบันทางสังคม การปกครอง วัด โรงเรียน
- 2) ความสัมพันธ์ทางสังคม ความสัมพันธ์ภายในชุมชน (เครือญาติ ครัวเรือน) และ
ความสัมพันธ์ภายนอกชุมชน (นายทุน หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน)
- 3) จารีต ประเพณี ความเชื่อ ธรรมเนียมท้องถิ่น

แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guides)

เรื่อง ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์

ส่วนที่ 2 แนวทางการสัมภาษณ์ระดับครัวเรือน

2.1 โครงสร้างครัวเรือน

- 1) ระยะเวลาของครัวเรือนที่อยู่ในหมู่บ้าน แยกเป็นครัวเรือน
- 2) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (ชาย / หญิง) อายุ สถานภาพสมรส อาชีพ ระดับ การศึกษาของสมาชิก ประสบการณ์การย้ายถิ่น สุขภาพ
- 3) สภาพทางสังคมของสมาชิกในครัวเรือน
- 4) จำนวนสมาชิกวัยแรงงานในครัวเรือน

2.2 การถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์

- 1) จำนวนที่ดินที่ถือครอง จำนวนแปลง เอกสารสิทธิ์ การได้มา
- 2) ข้อมูลที่ดินแต่ละแปลง ที่ตั้ง ขนาด ลักษณะพื้นที่ ดิน ลักษณะดิน ความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำ ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำ
- 3) สัดส่วนการใช้ประโยชน์จากที่ดิน การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน
- 4) ลักษณะการเข้าครอบครองที่ดิน ชื่อ สืบทอดมรดก
- 5) การเปลี่ยนแปลงที่ดินในการครอบครอง

2.3 รายได้และรายจ่าย

- 1) รายได้โดยประมาณ เดือน / ปี แหล่งที่มารายได้ (ภาคเกษตร / นอกภาคเกษตร)
- 2) แหล่งหนี้สิน สาเหตุการกู้ยืม ปริมาณที่กู้ยืม การใช้ประโยชน์ เงินใจการยืม / ใช้คืน

2.4 การปรับตัวในการดำรงชีพของครัวเรือน

- 1) การสร้างยุทธศาสตร์หรือวิธีการต่าง ๆ ในการดำรงชีพ (การรวมกลุ่ม การลงทุน การทดแทน การขอมสละ การขอมอดทน การประท้วง การอพยพแรงงาน การฝึกทักษะอาชีพ การประกอบอาชีพเสริม)
- 2) การนำทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชน อาทิ ทุนทางสังคม ทุนทางธรรมชาติ ทุนมนุษย์

ทุนทรัพย์สิน และทุนกายภาพ มาใช้เป็นยุทธศาสตร์หรือวิธีการในการดำรงชีพของครัวเรือนและชุมชน ให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในครัวเรือนและชุมชนได้

2.5 รูปแบบการปรับตัวในการดำรงชีพของครัวเรือน

1) ทรัพยากรของครัวเรือน ที่ดิน แรงงาน การจัดสรรแรงงาน และเทคโนโลยี ผลผลิตที่ได้จากการประกอบอาชีพ และการกระจายผลผลิต

2) ความเพียงพอต่อการดำรงชีพในการประกอบกิจกรรม

3) การเปรียบเทียบชีวิตความเป็นอยู่ ก่อนและหลังการสร้างเงื่อนไข (ในส่วนของฐานะความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ บทบาทผู้หญิง ผู้ชาย ในครัวเรือน)

4) สภาพปัญหาในการประกอบอาชีพในปัจจุบัน

5) การได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากภายนอกชุมชน

6) ความคิดเห็นต่อการสร้างเงื่อนไขอุปสรรคนี้

แนวทางการสังเกตการณ์ (Observation Guides)

เรื่อง ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

1. สภาพภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน

- 1) ที่ตั้งและขนาดของหมู่บ้าน
- 2) สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ แหล่งน้ำ
- 3) การคมนาคม
- 4) สภาพดินและการใช้ประโยชน์
- 5) การเพาะปลูก

2. สภาพทางเศรษฐกิจ

- 1) สภาพบ้านเรือนและที่อยู่อาศัย สิ่งอำนวยความสะดวก และเทคโนโลยี
- 2) สัตว์เลี้ยงในครัวเรือน การซื้อขายและการแลกเปลี่ยน

3. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

- 1) ลักษณะการตั้งบ้านเรือน ภาษา การแต่งกาย ประเพณีและวัฒนธรรม
- 2) การแบ่งหน้าที่กันของบุคคลภายในครัวเรือน
- 3) การประกอบอาชีพ และการได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ
- 4) การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนหรือกลุ่มคน
- 5) ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครัวเรือน
- 6) ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ
- 7) ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับชุมชน และนอกชุมชน

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

- 1) การเข้าร่วมอยู่อาศัยในหมู่บ้าน
- 2) การเข้าร่วมในงานบุญประเพณี
- 3) การเข้าร่วมในการประชุมหมู่บ้าน
- 4) การเข้าร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน
- 5) การเข้าร่วมในการอบรมศีลธรรมจริยธรรมในหมู่บ้าน

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ที่	ชื่อ - นามสกุล	สถานภาพทางสังคม	ภูมิลำเนาเดิม	หมายเหตุ
1.	พระครูสิทธิพรหมคุณ	เจ้าอาวาส/พระ	บ้านโคกกลาง	
2.	พระอธิการเมธีภัทร จันทสาโร	เจ้าอาวาส/พระ	บ้านโคกกลาง	
3.	พระเสาร์ ขันทอง	พระ	บ้านโคกกลาง	
4.	พ่อปัญญา แสงกลาง	ชาวบ้าน	บ้านโคกกลาง	
5.	นายสนอง ขันทอง	อดีตผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 5	บ้านโคกกลาง	
6.	นายพิทยา ชาญประเสริฐ	ผู้อำนวยการ โรงเรียน	บ้านโนนสัง	
7.	นายคำพูน พุดผอย	ประธานกลุ่มเย็บผ้า	บ้านโนนสัง	
8.	นางนาง ชินบุตร	ประธานกลุ่มแปรรูปปลา	บ้านโคกกลาง	
9.	นายไชยรัตน์ ทามาลี	ประธานชุมชนโคกกลาง	บ้านโคกกลาง	
10.	นางขาล ทิพย์เนตร	ชาวบ้าน	บ้านโคกกลาง	
11.	นายอุทัย ภูมิคอนเนา	หมอธรรม	บ้านโคกกลาง	
12.	นางบุหงา เนื่องโคตร	ครู	บ้านโสกจาน	
13.	นายสุกัญญา แสงกลาง	อดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 5	บ้านโคกกลาง	
14.	นางวนิดา ทิพย์เนตร	อดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 5	บ้านโนนสัง	
15.	นางประนอม วิเวก	ชาวบ้าน	บ้านหนองเม็ก	
16.	นายอนันต์ ขันทอง	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 5	บ้านโคกกลาง	
17.	นางบัวพัน ทิพย์เนตร	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 5	บ้านปางกู่	
18.	นายสมเกียรติ ฉางษ์กลาง	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 5	บ้านโคกกลาง	
19.	นายเขื่อน ดนตรี	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 11	บ้านโคกกลาง	
20.	นายวีระ นามพรมมา	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 11	บ้านโสกจาน	
21.	นายโกวิท ราชแสงทอง	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 11	บ้านโคกกลาง	
22.	พ่อแพง ศรีขาล	ชาวบ้าน	บ้านโคกกลาง	
23.	พ่อหนู สุปัญญา	ชาวบ้าน	บ้านโคกกลาง	
24.	พ่อหนูไพ ทิพย์เนตร	ชาวบ้าน	บ้านโคกกลาง	

ที่	ชื่อ - นามสกุล	สถานภาพทางสังคม	ภูมิลำเนาเดิม	หมายเหตุ
25.	แม่ถาน ชาวอุไร	ชาวบ้าน	บ้านหนองแวง	
26.	พ่อดี สีนาร์ตน์	ชาวบ้าน	บ้านโคกกลาง	
27.	พ่อบัวพัน คูหตุคำ	ชาวบ้าน	บ้านโนนสัง	
28.	พ่อบัวผัน วงษ์ศรีเฮ้า	ชาวบ้าน	บ้านโนนสัง	
29.	พ่อบุญถม ดวงเนตร	ชาวบ้าน	บ้านโคกกลาง	
30.	พ่อบุญเคน จันทร์สมุทร	ชาวบ้าน	บ้านโคกกลาง	
31.	พ่อสมเกียรติ พันธุ์ไพร	ชาวบ้าน	บ้านโคกกลาง	
32.	นายประหัด ภูมิตอนเนาวิ	ชาวบ้าน	บ้านโคกกลาง	
33.	แม่จันทิ รัตนวรรณ	ชาวบ้าน	บ้านโคกกลาง	
34.	แม่บัวลม ทานาง	ชาวบ้าน	บ้านโคกกลาง	
35.	คุณพ่อวิจิตร ใจรัญดี	ชาวบ้าน	บ้านโคกกลาง	

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	พระมหาโสภณ มุลหา
วันเดือนปีเกิด	วันอังคารที่ 10 มกราคม พุทธศักราช 2527
สถานที่เกิด	บ้านหนองเม็ก ตำบลกุดคู อำเภอนोनสัง จังหวัดหนองบัวลำภู
ประวัติการศึกษา	- พ.ศ. 2543 สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก - พ.ศ. 2549 สอบไล่ได้เปรียญธรรม 3 ประโยค - พ.ศ. 2550 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) เกียรตินิยมอันดับ 1 จากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - พ.ศ. 2550 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต (นิติศาสตร์) จากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ประวัติการทำงาน	- พ.ศ. 2548 เป็นรองประธานคณะกรรมการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น - พ.ศ. 2549 เป็นรองประธานชมรมรัฐศาสตร์สัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น - พ.ศ. 2549 เป็นประธานสภานิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น - พ.ศ. 2550 เป็นเลขานุการเจ้าคณะตำบลท่าพระ - พ.ศ. 2551 เป็นผู้ช่วยเลขานุการสอบธรรมสนามหลวงเขตสอบ 3 อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น - พ.ศ. 2552 เป็นเลขานุการสอบธรรมสนามหลวง เขตสอบ 3 อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น - พ.ศ. 2553-ปัจจุบัน เป็นเลขานุการ พระกิตติญาณโสภณ ดร. ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	วัดเทพบูรณาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40260

